

CONSIDERAȚII ASUPRA EVOLUȚIEI ISTORICE A BAZINULUI TÂRNAVEI MARI ÎN SECOLELE X-XIII DIN PERSPECTIVĂ TOPONIMICĂ ȘI ARHEOLOGICĂ(II)

Adrian N. Șovrea

I. Introducere

Limita geografică a studiului e Târnava Mare la sud, cumpăna apelor la nord, valea Șoimuș la est și valea Păucea la vest. Prezentul studiu continuă pe cel din numărul anterior al anuarului Muzeului de Istorie Sighișoara¹ cu abordarea de data aceasta a toponimiei de la nord de Târnava Mare în limitele geografice prezentate mai sus. Localitățile ce țin de râul Șoimuș și depresiunea deluroasă pe care o traversează sunt analizate împreună cu celelalte localități de pe valea mijlocie a Târnavei Mari. Această depresiune este închisă la est de dealuri care fac o diferență mai clară între valea superioară și valea mijlocie a Târnavei Mari.

Limita cronologică, anume secolele X-XIII, reprezintă în linii mari dispariția puterii bulgare în sudul Transilvaniei, pătrundea în Transilvania a triburilor maghiare, urmată de cuceririle regatului Ungariei și înlăturarea pecenegilor ca factor politic din acest spațiu. Datorită acestor schimbări politice și militare avem prezența unor comunități cu origini etnice diferite în spațiul de sud al Transilvaniei: români (blahi), slavi, maghiari, secui (siculi), sași (saxones), pecenegi (bisseni) ș.a. Arheologia arată că în secolele IX-X avem comunități locale considerate de blahi/valahi (românii, aflați în plin proces de etnogeneză) sau slavo-români (slavi în proces de asimilare) aflați sub un control politic și militar bulgar.

Pe parcursul secolului al X-lea conducători de triburi din confederația lui Arpad și a predecesorilor săi pătrund în Transilvania și se stabilesc în regiunea Cluj-Dăbâca după victoria căpeteniei Tuhutum și în regiunea Alba Iulia după ocuparea acesteia de căpetenia Gyula.

În secolul al XI-lea regatul Ungariei recucerește punctele cheie de pe drumurile sării: Alba Iulia (de la răzvrătitul Gyula minor) și Porțile Meseșului. Înaintarea spre est pe valea Mureșului mijlociu și înspre valea Târnavei Mari are loc la sfârșitul secolului al XI-lea o dată cu decăderea puterii pecenege de la Dunărea de Jos. După bătălia de la Chiraleș (1068) unde pecenegii sunt înfrânți de regele maghiar Solomon și după dezastrul de

¹ Adrian N. Șovrea, *Considerații asupra evoluției istorice a bazinului Târnavei Mari în secolele X-XIII din perspectivă toponimică și arheologică (I)*, în *Alt-Schaessburg. Istorie. Patrimoniu*, Sighișoara, nr. 12, 2019, pp. 7-30.

la Lebus din 1091 în fața bizantinilor, puterea pecenegă este anihilată și adversarii acestora ocupă teritoriile controlate anterior de pecenegi: maghiarii înaintază în Transilvania, iar cumanii în spațiul de la Dunărea de jos.

Începând cu 1150 sunt colonizați în sudul Transilvaniei germanii, de diferite origini (valone, renane, saxone), cu drepturi și privilegii de tip saxone (cum aveau minerii saxoni din Boemia). Coloniștii germani sunt cunoscuți în istorie ca *sași*. De asemenea în aceste secole regii Ungariei așază la granițele de est a Regatului, adică în estul, sudul și sud-estul Transilvaniei, populații grănicere: secuii și *bissenii* (pecenegi din Ungaria). Cnezii și voievozii români din Țara Făgărașului, Țara Maramureșului și Țara Hațegului sunt integrați în sistemul politic al regatului maghiar. Coloniștii germani primesc un teritoriu de locuit aflat între Orăștie și Baraolt.

Motivația din spatele acestor două articole este o introducere și o informare pentru cei interesați asupra originii unor toponime corelate cu descoperiri arheologice. Dacă o localitate are denumirea provenită de la o anumită populație nu înseamnă că doar acea populație a locuit acel spațiu și că altele nu au existat. De aceea am adăugat acolo unde este cazul și rezultatele descoperirilor arheologice. Acestea ne arată că existau comunități încă de dinaintea venirii maghiarilor, secuilor, sașilor, adică cea slavo-românească². În privința toponimiei, ca bibliografie am folosit studiile lui Gustav Kisch³, Iorgu Iordan⁴, Coriolan Suciu⁵, Ernst Wagner⁶, Nicolae Drăgan⁷, János Vistai András⁸ ș.a.

În cele ce urmează toponimia va fi prezentată în funcție de oiconime (așezări omenești), de hidronime (nume legate de ape), hielonime (nume de păduri) și oronime (nume de forme de relief) identificate pe harta josefină realizată la 1769-1773.

² O scurtă explicație am dat în capitolul *Introducere* din articolul precedent: Adrian N. Șovrea, *op. cit.*, pp. 7-9.

³ Gustav Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Spracht. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der Karpathenländer*, 1929.

⁴ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, 1963.

⁵ Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, col. I-II, 1968.

⁶ Ernst Wagner, *Historisch-statistisches Ortsnamenbuch für Siebenbürgen*, 1977.

⁷ Nicolae Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928.

⁸ János Vistai András, *Tekintő. Erdélyi helynévkönyv, 1–3. kötet (adattári tallózásból összehozva)*.

II. Toponimia din bazinul mijlociu al Târnavei Mari de la nord de râu (de la văile Saschiz și Șoimuș până la valea Păucea de lângă Mediaș)

A. Oiconime

1. Alma – vechi denumiri Alma Mică Săsească, Almașu Săsesc; în magh. Küküllőalmás, Szászkisalmás; în săsească Almaschken; în germ. Almaschken, Almen; în lat. Almas⁹. Prima menționare la 1317 (pomenit banul Simon Almaschken)¹⁰. Ținea de Comitatul Târnava, Scaunul de Sus. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare menționată cu numele de Szasz Almas. Denumirea arată un loc cu meri sau o livadă cu meri fiind un derivat din cuvântul maghiar „almás”, care înseamnă „măr”¹¹. Prin urmare aici era o moșie în care livada cu meri era principala preocupare.

Descoperirile arheologice arată urme de locuire pe teritoriul localității din perioada secolelor IV-VI (perioada post-romană) și a secolelor V-VI (perioada gepidă).

2. Boiu – vechea denumire Boiul Mare; în magh. Felső-Bun, Nagybún, Bun; în săsește Bân, Bun; în lat. Bun, Buun, Bugn, Bwn¹². Prima menționare la 1301 (Nicolae fiul lui Dees primește moșia Bwn-Boiu de la voievodul Ladislau)¹³. Localitatea Ținea la 1810 de comitatul Târnava. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare menționată cu numele de Felso Bun. În perioada interbelică localitatea se numea „Boiul-mare” și era în jud. Târnava Mică. În documentul din 1301 autorii DIR menționează Țopa, dar de fapt este Boiu¹⁴, Țopa nu exista atunci.

Nicolae Drăganu consideră că numele românesc de Boiu ar fi derivat din săsescul „Buyn”, citit „buin” sau „boin” (reprezentând pluralul cuvântului) și înseamnă „bunic”, adică conducător al unei comunități cu origini turanice¹⁵.

Dintre turanici pe valea Târnavei Mari sunt colonizați pecenegii, odată cu secuii, jucând rolul de grăniceri ai regatului Ungariei. Acești pecenegi sunt aduși din Ungaria, iar documentele maghiare îi numesc *bisseni* (bessenyő).

În limba turcă există cuvântul *boy* (pronunțat *boj*), adoptat în limba română sub forma *boi* și conform DEX se referă la „înfățișare”, „arătare”.

⁹ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 188.

¹⁰ *Documente privind Istoria României*, București, veacul XIV, I, 1953, p. 272 (mai departe DIR). În DIR este o eroare la scrierea anului, 1314 în loc de 1317. Din text reiese clar că e 1317.

¹¹ Gustav Kisch, *op. cit.*, p. 96 (64).

¹² Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 188;

¹³ DIR C, veacul XIV, I, 1953, pp. 10-11.

¹⁴ DIR C, veacul XIV, I, 1953, p. 11; Ion Eugen Sârbu, *Monografia localității Boiu*, Târgu-Mureș, 2010, p. 25.

¹⁵ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, Cluj, 1928, p. 133.

Localități cu numele de Boiu mai sunt în județele Alba, Bihor, Hunedoara și Maramureș. Numele în maghiară a tribului peceneg Haravoe (Charaboi)/Qara Bay /Charawoj) este de **Baj**¹⁶ (pronunțat „Boi”). Consider că denumirea de Bwn (Boiu) este de origine turanică aici fiind o așezare a bisenilor (pecenegi).

Nu sunt semnalate descoperiri arheologice din perioada post-romană și epoca migrațiilor.

3. Curciu – vechea denumire Crișu (Criș); în magh. Körös, Küküllökörös, Szászkörös; în sâsească Kirtsch; în germ. Kirtsch, Koertz; în lat. Keurus, Korus, Kewruz, Kewres¹⁷. Prima menționare 1322 (Petrus de Keureus)¹⁸. Ținea de Scaunul Mediaș. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare sub numele de Kürtsch v. Kirtsell.

Cele două nume în românește, Criș și Curci, au origini diferite provenind din maghiară și din sâsească. Numele în maghiară „Körös” se referă la „aur”, iar varianta cu „Küküllő” se referă la râul Târnava Mare și cea cu „Szász” face trimitere la „Crișul Săsesc”. Pronunția lui Körös este Keres din care a derivat în românește Criș, de aici una din vechile denumiri românești¹⁹. Varianta în germană de „Kirtsch” are la bază forma slavă de „křciti” și înseamnă „poiană/ deștelenit”²⁰. Prin urmare coloniștii germani veniți pe valea Târnavei Mari la începutul secolului al XIII-lea²¹ au adoptat varianta de nume folosită de populația românească și nu pe cea maghiară. Cel mai probabil aici s-a aflat o comunitate românească (slavo-românească), care după venirea maghiarilor și apoi a germanilor a conviețuit alături de aceștia. Numele de azi „Curci” derivă din varianta sâsească (Kirtsch=Curci).

Dintre descoperirile arheologice au fost semnalate două morminte de sec. IV în punctul *La Cruce* și doi pinteni (nu este cunoscut punctul topografic)²². Cei doi pinteni arată venirea unor grăniceri secui în zonă cândva la sfârșitul secolului al XI-lea. Pătrunderea pe valea Târnavei Mari a regatului Ungariei se petrece după 1068 când înfrâng pe pecenegii extracarpatici la Chiraleș.

¹⁶ Fehér M. Jenő, *Besenyő őstörténet*, Budapesta, 2004, p. 129.

¹⁷ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 374.

¹⁸ DIR C, veacul XIV, II, 1953, p. 56.

¹⁹ Gustav Kisch, *op. cit.*, p. 51 (83).

²⁰ Gustav Kisch, *op. cit.*, pp. 135-136 (103-104).

²¹ Gh. Baltag, *Sighișoara-Schässburg-Segesvár*, Cluj-Napoca, 2004, p. 22; Thomas Nögler, *Așezarea sașilor în Transilvania*, 1981, pp. 206-208.

²² Sabin Adrian Luca, Zeno Karl Pinter, Adrian Georgescu, *Repertoriul arheologic al județului Sibiu*, Sibiu, 2003, pp. 92-93. (în continuare RepArhSb)

4. Dârlos – vecea denumire Dîrlaț; în magh. Darlac, Darlóc; în săsească Durles; în germ. Durles, Durlas; în lat. Darlaz, Dorlako, Durlaz²³. Ținea de Comitatul Târnava, Scaunul de Sus (Superior). Prima menționare la 1317 (Symonem banum ... possessiones suas ... Almas, Darlaz et Sumugun)²⁴. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare sub numele de Darlatz.

Forma germană „Durles” este formată din „dürr” (= uscat, arid, secătură) și ramura „lâz” (= așezare)²⁵. Prin urmare denumirea derivă dintr-o situație geografică arătând un loc arid, secătură. Existența unui toponim ce arată o vale seacă înainte de așezarea în această zonă a unei comunități explică preluarea denumirii.

Dintre descoperirile arheologice este semnalată o spadă din perioada migrațiilor²⁶.

5. Dumbrăveni – vechea denumire Ibașfalău; în magh. Erszebétváros, Ebesfalva; în săsească Eppeschdorf; în germ. Elisabethstadt, Epeschdorf; în lat. Elisabethopolis, Ebesflaua²⁷. Ținea de Comitatul Târnava, Scaunul de Sus. Prima menționare la 1332 (Henric preotul din Ebes)²⁸. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare sub numele de Ebesefalva Elisabetstadt.

Numele românesc actual nu are nici o legătură cu numele medieval al localității. Erszebétváros arată prezența unei biserici cu hramul Sf. Elisabeta în localitate. În 1671 principele Mihail Apafi I colonizează armeni la Dumbrăveni, iar din 1726 localitatea achiziționează compania armeană Epeschdorf. În perioada 1861-1876 a fost centru administrativ al Comitatului Alba de Sus²⁹.

Descoperiri arheologice: tipar de bronz pentru confecționarea garniturilor de centură de tip avar (sec. VI-VII); centură de bronz aurit de tip avar (sec. VI-VII)³⁰.

6. Eliseni – vechea denumire Sînterjebet; în magh. Székelyszenterzsébet; în germ. -; în lat. Villa Sanct Elysabeth. Prima menționare în 1333 (Nicolae preotul din satul Sânterjebet)³¹. Ținea de scaunul Odorhei. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare sunt numele Szent Ersébeth. Numele satului

²³ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 188.

²⁴ Franz Zimmermann, Carl Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Köln, 1892, I, p. 321 (doc. nr. 348); DIR C, veacul XIV, I, 1953, p. 272.

²⁵ Gustav Kisch, *op. cit.*, p. 222 (254), 247 (279); Coriolan Suciu, *op. cit.*, I, 1967, p. 129.

²⁶ RepArhSb, 2003, p. 95.

²⁷ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 188.

²⁸ DIR C, veacul XIV, III, 1954, p. 145.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ RepArhSb, 2003, p. 100.

³¹ DIR C, veacul XIV, III, 1954, p. 170.

poartă hramul bisericii din localitate Szent Erzsébet, din care derivă și forma românească³².

În punctul „Pământul cu fânețuri/ Cimitirul Lod” sunt importante descoperiri arheologice fiind dezvelite locuințe cu cuptoare de piatră specifice secolelor VI-VII din perioada avaro-slavă, dar și din secolele VII-VIII/IX specifice culturii Ipotești-Cândești (slavo-valahă). Din secolele XI-XII din perioada stabilirii secuilor pe valea Târnavei Mari au fost descoperite prin periegeze fragmente ceramice și prin săpătură arheologică un bordei de piatră cu cuptor de piatră.³³

7. Ernea – vechi denumiri Ierned, Ernea Săsească; în magh. Szászernye; în săsească Ärgunk; în germ. Ehrgang, Irrgang; în lat. Ernee, Erney, Ernye³⁴. Prima menționare la 1339 (Emeric, fiul lui Emeric, nobil de Ernee)³⁵ sau mai târziu în 1366³⁶. O confuzie este în DIR unde autorii menționează localitatea Erneiul Mare (Ernei) de pe râul Mureș în documentul din 1339. Ținea de comitatul Târnavă, Scaunul de Sus. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare sub numele de Szasz-Erniye.

Cel mai probabil numele derivă dintr-un nume propriu de persoană *Arnold*³⁷, care în limba română a devenit toponim sub variantele *Iernot* și apoi *Ierneu*³⁸. Sat întemeiat de coloniștii germani.

Nu sunt semnalate descoperiri arheologice din perioada post-romană și epoca migrațiilor.

8. Giacăș – vechea denumire Geacăș; în magh. Gyákos; în săsească Gogeschderf; în germ. Gogeschdorf, Jakobsdorf; în lat. Gyakustelekv, Gyakos³⁹. Prima menționare la 1337 (possesio Gyakteluk)⁴⁰. Ținea de Comitatul Târnavă, Scaunul de Sus. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare sub numele de Gijakos.

Numele satului derivă din numele cu origine germană *Jakob* de la *Jakobsdorf*.

Nu sunt semnalate descoperiri arheologice din perioada post-romană și epoca migrațiilor.

³² Gustav Kisch, *op. cit.*, p. 283 (315).

³³ RepArhSb, 2003, p. 209.

³⁴ Gustav Kisch, *op. cit.*, p. 283 (315).

³⁵ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 188; DIR C, veacul XIV, III, 1954, p. 514.

³⁶ Coriolan Suciu, *op. cit.*, I, 1967, p. 221.

³⁷ Gustav Kisch, *op. cit.*, p. 170.

³⁸ *Ibidem*, p. 170, 153.

³⁹ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 188.

⁴⁰ Coriolan Suciu, *op. cit.*, I, 1967, p. 261.

9. Hetiur – în magh. Hétur; în săsește Marembrih; în germ. Marienburg, Merenberg; în lat. Mariaburgum, Hethwr)⁴¹. Prima menționare în anul 1301, „[...] desparte pământul Hetiur de pământul Boiu”⁴². Ținea de Comitatul Târnava, Scaunul de Sus. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare menționat ca Hetur v. Marienburg.

În maghiară cuvântul e compus din „hét” și „úr” însemnând „al șaptelea om”⁴³. În germană numele face referire la hramul Sf. Maria a bisericii aflată pe colina la intrarea în localitate. Descoperiri arheologice: în punctul „La Podul Pipeanului” este semnalată o așezare deschisă specifică secolelor VII-IX cu ceramică lucrată cu mâna din pastă rudimentară amestecată cu cioburi pisate și cu decor cu alveole sau creștături pe muchia buzei, din perioada avară; în același punct a fost descoperită o ceramică lucrată la roată din pastă dură, omogenă, nisipoasă, de culoare gălbui-roșcată specifică sec. IX-X din perioada bulgară⁴⁴; în punctul „La Șipote” e semnalată o așezare de secol XII prin fragmente de ceramică roșcată din pastă nisipoasă, lucrate la roata rapidă din perioada stabilirii secuilor pe valea Târnavei Mari⁴⁵.

10. Hoghilag – vechea denumire Holdoileag; în magh. Holdvilág; în săsește Halwelajen; în germ. Halwelagen, Helvlegen; în lat. Hodwylag, Holbalegen⁴⁶. Prima menționare la 1332⁴⁷. Ținea de Scaunul Sighișoara. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare cu numele de Hóld-Világ v. Holmolágen.

Coriolan Suciu consideră menționările Huldualach (1309) și Villa Abatis (1311) că se referă la Hoghilag, însă nu este posibil datorită contextelor din cele două documente unde în ambele cazuri este localitatea Țapu⁴⁸. Numele în românește derivă din cel maghiar, care face referire la fauna sălbatică derivând din cuvântul „hód”, adică „castor”⁴⁹. În maghiară „világ” înseamnă „lume” și printr-o transpunere arată un teritoriu cu castori. Privind varianta în maghiară, Gustav Kisch explică că rădăcina nu este „hóld” ci „hód” pentru că menționările timpurii sunt Hoduilag (1332), Hodwilag (1345), Hoodwylagh (1348); „hóld” în maghiară înseamnă „lună”, și apariția consoanei „l” se datorează unei transcrieri eronate în urma pronunției în

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² DIR C, veacul XIV, I, 1953, p. 11.

⁴³ Gustav Kisch, *op. cit.*, p. 224 (192).

⁴⁴ Gh. Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara*, București, 2000, p. 174.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 238.

⁴⁶ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 360; Coriolan Suciu, *op. cit.*, I, 1967, p. 292.

⁴⁷ DIR C, veacul XIV, III, 1954, p. 145.

⁴⁸ Coriolan Suciu, *op. cit.*, I, 1967, p. 292; DIR C, veacul XIV, I, 1953, p. 94.

⁴⁹ Gustav Kisch, *op. cit.*, p. 114 (146).

germană a numelui localității, anume „Halwelajen”, de aici lângă „d” este adăugat „l”⁵⁰. Într-un document din 1428 apar ambele variante: Holdvylag și Hodvylag⁵¹.

Nu sunt semnalate descoperiri arheologice din perioada post-romană și epoca migrațiilor.

11. Păucea – vecea denumirea Păucea Mediașului; în magh. Pócstelke; în săsească Puschedref; în germ. Puschendorf; în lat. Posteleke, Poustelke⁵². Apare menționat în 1366⁵³. Ținea de comitatul Târnava, Scaunul de Jos. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare sub numele de Potstelke.

Varianta în limba germană de „Puschendorf” se referă la „pășune/izlaz”⁵⁴, pe când cea în maghiară „Pócstelke” derivă din „pocs” și înseamnă „baltă”, astfel numele s-ar traduce „loc băltoș/mocirlos/mlăștină”⁵⁵. Numele în română derivă din maghiarul „pocsolya” care înseamnă „baltă/mlăștină”⁵⁶.

Nu sunt semnalate descoperiri arheologice din perioada post-romană și epoca migrațiilor.

12. Prod – vechi denumiri precum Brod sau Broud; în magh. Pród(t); în săsește Pruden; în germ. Pruden, Proden; în lat. Prod, Prodium, Prooden, Prud⁵⁷. Prima menționare în anul 1348 (possessiones Hoodwylagh, Scewlews, Danus, Prod)⁵⁸. Ținea de Scaunul Sighișoara. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare sub numele Brod v. Braden.

În germană „Pruden” se referă la „mal nisipos”, ca și varianta în limba maghiară⁵⁹. Varianta veche în limba română de „Brod” la origine este slavă și înseamnă „loc cu nisip” sau „vad” adică loc obligatoriu de trecere printr-o apă⁶⁰.

Nu sunt semnalate descoperiri arheologice din perioada post-romană și epoca migrațiilor.

13. Săcel - vechi denumiri Andrasfalău Român; magh. Székelyandrásfalva, Oláh-Andrásfalva; lat. Anduriasfolua, Andrasfalwa; germ. Andresdorf⁶¹.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Coriolan Suciu, *op. cit.*, I, 1967, p. 292.

⁵² Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 184.

⁵³ Coriolan Suciu, *op. cit.*, II, 1967, p. 31.

⁵⁴ Gustav Kisch, *op. cit.*, p. 107 (139).

⁵⁵ Iorgu Iordan, *op. cit.*, 1963, p. 55.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 360.

⁵⁸ Coriolan Suciu, *op. cit.*, II, 1967, p. 61.

⁵⁹ Gustav Kisch, *op. cit.*, p. 57 (89).

⁶⁰ Iorgu Iordan, *op. cit.*, 1963, p. 45.

⁶¹ Ernst Wagner, *op. cit.*, 1977, p. 190.

Ținea de comitatul Târnava. Prima menționare la 1373 (Georgius et Thomas filii Ws dicti Hodnogh de Anduriasfolua)⁶². Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare sub numele de Oláh Andrásfalva.

Numele în românește este diferit de cel maghiar, arătând un alt sens. „Săcel” derivă din slavul „seč” care înseamnă „deștelenit”⁶³. Prima menționare sub forma Săcel este la 1733 (Szecsel), iar din 1714 apare și apelativul de Olah sub forma Oláh-Andrásfalva. Sub forma Székelyandrásfalva localitatea este menționată la 1898. Andrásfalva face referire la o biserică cu hramul Sf. Andrei.

Nu sunt semnalate descoperiri arheologice din perioada post-romană și epoca migrațiilor.

14. Seleuș (Daneș) – vechi denumiri Seleușul Mare; în magh. Nagyszölös; în săsește (Grisz) Alesch; în germ. Gross-Alisch; în lat. Scewlews, Ewluesch, Megalesium⁶⁴.

În privința primei menționări este o discuție! În sud-vestul județului Mureș sunt două localități cu numele Seleuș: una ține de valea Târnavei Mici și numită în vechime Seleușul Mic (Seleuș din comuna Zagăr) și cealaltă ține de valea Târnavei Mari fiind numită Seleușul Mare (Seleuș din comuna Daneș). Coriolan Suciu arată că în anul 1319 (possessionum suarum [...] Zewles) este prima menționare a Seleușului Mare; în DIR autorii arată că e vorba de Seleușul Mic, dar la note la explicații zic de Seleușul Mare (com. Daneș); în timp ce Ernst Wagner arată clar că la 1319 este Seleușul Mic (com. Zagăr) și la 1348 Seleușul Mare (com. Daneș)⁶⁵. Documentul de la 12 noiembrie 1319 vorbește despre posesiuni (moșii) nobiliare. Întrucât Seleuș-Daneș era pe teritoriu săsesc (Scaunul Sighișoara) nu poate fi vorba la 1319 de acesta. Prima menționare a Seleușului (din comuna Daneș) este la 1348 („quod quaedam possessiones Hoodwylagh, Scewlews, Danus, Prod, Kechteremi et Apaty vocatae inter Saxones et Syculos existentes essent monasterii de Clus praenotati”)⁶⁶.

Ținea de Scaunul Sighișoara. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare sub numele de Nagy-Szöllös v. Gros Alesch.

⁶² Franz Zimmermann, Carl Werner, *op. cit.*, Köln, 1897, II, p. 400 (doc. nr. 999); Ernst Wagner, *Historisch-statistisches ortsnamenbuch für Siebenbürgen*, 1977, p. 190.

⁶³ Gustav Kisch, *op. cit.*, p. 104 (136).

⁶⁴ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 190.

⁶⁵ Coriolan Suciu, *op. cit.*, II, 1967, p. 115; DIR C, veacul XIV, I, 1953, pp. 330-331; Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 190 (Seleuș-Zagăr) și p. 360 (Seleuș-Daneș).

⁶⁶ Franz Zimmermann, Carl Werner, *op. cit.*, Köln, 1897, II, p. 56 (doc. nr. 634)

Numele localității derivă din „szőlő”, care înseamnă „viță-de-vie”, astfel din numele maghiar Szőlős a derivat în limba română numele de azi al localității „Seleuș”⁶⁷.

Descoperiri arheologice: în punctul „În Tău” este semnalată o așezare deschisă prin fragmente ceramice specifice secolelor VII-IX, perioada avaro-slavă; fragmentele sunt din pastă rudimentară, degresant microprundiș, lucrate la roată, decor cu benzi în val incizate orizontal sau cu combinații de benzi în valuri și striuri⁶⁸.

15. Șmig – vechi denumiri Asnic, Șomog; în magh. Somogyon, Somoggon; în săsească Schmigen; în germ. Schmiegen, Schmigen; în lat. Sumugun, Sumugus, Symyg, Sumugys⁶⁹. Prima menționare la 1317 (banul Simion [...] moșiile sale Almaș, Dârlos și Șmig)⁷⁰. Ținea de Comitatul Târnava, Scaunul de Sus. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare sub numele de Somogijon v. Schmügen.

Numele se referă la „corn de animal”⁷¹. Actualul nume în limba română derivă din denumirea săsească „Schmigen”. În limba maghiară „som” se poate traduce „corn”⁷².

Nu sunt semnalate descoperiri arheologice din perioada post-romană și epoca migrațiilor.

16. Șoard – vechea denumire Șard; în magh. Küküllősárd, Sárd; în germ. Schard, Schord; în lat. Sard, Soard⁷³. Prima menționare în anul 1301 („dinspre pământul Șoardu hotarul este chiar acela al pământului numit Boiu”)⁷⁴. Localitatea ținea de Comitatul Târnava. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare cu numele de Sáárd.

Originea numelui derivă din maghiarul *sár* care se referă la „noroi/glod/mlăștinos”⁷⁵. Numele în românește s-a format din cel maghiar, ca și cel în germană.

Descoperiri arheologice: ceramică feudală (sec. XI-XII) fragmentară, lucrată la roată, negricioasă și decorată cu caneluri înguste, orizontale⁷⁶.

⁶⁷ Gustav Kisch, *op. cit.*, p. 140 (108).

⁶⁸ Gh. Baltag, *op. cit.*, pp. 174-175.

⁶⁹ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 190.

⁷⁰ DIR C, veacul XIV, I, 1953, p. 272; Franz Zimmermann, Carl Werner, *op. cit.*, Köln, 1892, I, p. 321-322 (doc. nr. 349).

⁷¹ Gustav Kisch, *op. cit.*, pp. 110-111 (78-79).

⁷² *Ibidem*.

⁷³ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 190.

⁷⁴ DIR C, veacul XIV, I, 1953, pp. 10-11.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 23 (55).

⁷⁶ Valeriu Lazăr, *Repertoriul arheologic al județului Mureș*, Târgu Mureș, 1995, p. 273. (în continuare RepArhMs)

17. Șoimușu Mare – în magh. Nagysolymos; în lat. Solumus. Prima menționare în anul 1333. Ținea de Scaunul Odorhei (Telegd). Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare cu numele de Nagy Solijmos.

În maghiară „sólyom” înseamnă „șoim”, prin urmare transpunerea în română are aceeași semnificație. Din Solymos a devenit în românește Șoimuș⁷⁷. Aceste două sate poartă un nume ce arată o crescătorie importantă de șoimi de vânătoare.

Descoperiri arheologice: două puncte arheologice, „Dealul Cetății (Várhegy)” și „Cetatea domnească (Úrvár)”, amintesc de existența unei cetăți medievale. Tot aici există punctul „Bálványos - hegy”, care ar însemna „Dealul Idolilor” sau „Dealul Păgânilor”, putând arăta prezența unor grupuri de pecenegi în zonă. În puncte diverse din „Vatra satului” au fost identificate fragmente ceramice din perioada arpadiană (sec. XI-XII)⁷⁸.

18. Șoimușu Mic – în magh. Kissolymos; în lat. Kws Solijmos. Prima menționare în anul 1566. Ținea de Scaunul Odorhei (Telegd). Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare cu numele de Kis Solijmos.

Numele, ca și în cazul localității Șoimușu Mare, derivă din „sólyom”, adică „șoim”.

Descoperiri arheologice: în puncte diverse din „Vatra satului” au fost identificate fragmente ceramice din perioada arpadiană; în punctul „Lok” sunt semnalate fragmente ceramice prin săpături de salvare din epoca migrațiilor; în punctul „Bogár-Hágja” adunate prin periegheză fragmente ceramice din epoca migrațiilor;⁷⁹

19. Țopa – vechea denumire Boiul Mic; în magh. Alsó-Bun, Kisbún, Csofopfalva; lat. Kis Bun⁸⁰. Prima menționare este din anul 1672 sub forma Kis Bún („Kis Buni Betlen Miklos”). Localitatea ținea de Comitatul Târnava. Pe harta josefină realizată la 1769-1773 apare cu numele de Also-Bun.

O formă a numelui Țopa apare menționată abia în 1808 scris „Zopa” și cel mai probabil până în secolul al XVII-lea a existat un singur sat Boiu⁸¹. Tot pe harta josefină (1769-1773) avem menționat un oronim „Facazopy” arătând dealul care azi se află deasupra localității. Aceste informații ne arată că primele case au apărut înspre castelul Bethlen ca apoi să se extindă spre dealul care azi localitatea îi poartă numele.

⁷⁷ Gustav Kisch, *op. cit.*, p. 118 (150).

⁷⁸ Valeriu Cavruc, *Repertoriul arheologic al județului Harghita*, Sfântu Gheorghe, 2000, pp. 183-185. (în continuare RepArhHg)

⁷⁹ RepArhHg, 2000, pp. 183-185.

⁸⁰ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 190.

⁸¹ Coriolan Suci, *op. cit.*, II, 1967, p. 113.

Etimologia numelui nu este clară. Există două variante privind forma „Zopa”: una albanezo-italiană cu origini iliro-trace și cealaltă turcică. E vorba de cuvântul albanez „copë” (pronunțat tsopă) și cuvântul din dialectul venețian „zopa” (pronunțat tsopa), care înseamnă „brazdă/bulgăre de pământ”; se consideră că „zopa” are origine ilirico-tracă și poate însemna „bucată, fragment, parte, frântură”. Variantă cu origine turcică se referă la „çöp” (adică „bucată de ceva”) ⁸².

Consider că la Boiu a fost colonizat un grup de pecenegi de către regatul Ungariei, cu rol de grăniceri ca și secuii. Pecenegii sunt turanici ca origine. Prin urmare se poate să se fi păstrat în toponimia locală o variantă turcică a cuvântului și mai târziu aici să se dezvolte un sat.

Ambele sate (Boiu și Țopa) apar menționate într-un document din perioada 1760-1762 (sub forma „N. Bun et K. Bun”) ⁸³. Satul Țopa apare datorită existenței castelului Bethlen din apropiere. Cel mai probabil se formează din casele ridicate de familiile care contribuiau la întreținerea castelului. Familia Bethlen avea o moșie și în satul Boiu, iar clădirile se văd astăzi, în timp ce castelul este în ruină fiind afectat de lucrările de îndiguire a Târnavei Mari.

Nu sunt semnalate descoperiri arheologice din perioada post-romană și epoca migrațiilor.

20. Uilac – vechea denumirea Uileac; în magh. Újlak; lat. Vilak, Vylak, Ujlak ⁸⁴. Prima menționare în 1301 (jumătate din pământul numit Uilak) ⁸⁵. Localitatea ținea de comitatul Târnavă, Scaunul de Sus (Superior). Pe harta josefină realizată la 1769-1773 nu pare.

În maghiară „újlak” înseamnă „nou”. În documentul din 20 octombrie 1301 se spune că „Dinspre Thylegh (n.m. Scaunul Odorhei) hotarul Boiu” ⁸⁶ îl formează râul Vilak (n.m. Uilac), după cum acest râu desparte de Thylegh jumătatea zisului pământ Vilak până la pământul Boiu” ⁸⁷. În latina medievală

⁸² Părvu Boerescu, *Note, completări și comentarii etimologice* (2), în LR, LVII, nr. 2, București, 2008, pp. 118-119 și 124.

⁸³ Szabó M. Attila, *Dicționarul istoric și administrative al localităților din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș (Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára)*, Miercurea Ciuc (Csíkszereda), 2003 (consultat pe arcanum.hu).

⁸⁴ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 190.

⁸⁵ DIR C, veacul XIV, I, 1953, pp. 10-11.

⁸⁶ În textul DIR e trecută Țopa, dar așa cum s-a mai zis e o menționare greșită, fiind vorba de Boiu. La acea vreme exista un singur Boiu. Țopa se formează în jurul castelului Bethlen, construit în secolul al XV-lea. Ambele localități apar menționate ca Boiu Mare sau Boiu Mic. Prima menționare a numelui Țopa (sub forma Zopa) e la 1808. DIR C, veacul XIV, I, 1953, pp. 10-11.

⁸⁷ DIR C, veacul XIV, I, 1953, pp. 10-11.

a cancelariei maghiare textul apare astfel: „vero Thylegh metam Bwn distinguit fluvius Vilak, prout ipse fluvius dividit a Thylegh medietatem dictae terrae Vilak ad terram Bwn”⁸⁸. Uilac apare sub forma „terrae”, prin urare pământ, fiind o moșie. Uilac era o moșia nouă a unui nobil maghiar.

Nu sunt semnalate descoperiri arheologice din perioada post-romană și epoca migrațiilor.

21. Valea Lungă –Pe harta josefină realizată la 1769-1773 localitatea nu apare, fiind un indiciu concret că nu a existat o așezare aici în Evul Mediu. De asemenea nici pe hărțile din 1819-1869 (a doua hartă militară austriacă) și din 1869-1887 (a treia hartă militară austriacă) localitatea nu apare. Este menționat un toponim pe care mai târziu, după 1956⁸⁹ îl adoptă noua așezare. În Ernst Wagner apare o localitatea Valea Lungă, dar este cea din jud. Alba, de pe Târnava Mare, la 11 km de Blaj.

Nu sunt semnalate descoperiri arheologice din perioada migrațiilor sau evul mediu timpuriu.

22. Vidacut – prima menționare la 1432. În documentul din 20 octombrie 1301 se vorbește de un izvor numit Hidegkut⁹⁰. Chiar dacă nu menționează o așezare, moșie sau pământ numele face trimitere la Vidacut. Oiconimul vine din maghiarul Hidegkút și înseamnă „fântână rece”⁹¹.

În documente până la 1567 apare menționat un singur sat Vidacut sub numele de Hijdegkwth⁹². Începând cu secolul al XVII-lea sunt menționate două sate Vidacut aflate în apropiere una de alta și care au existat concomitent până în 1925 sub numele de Vidacutul Unguresc și Vidacutul Românesc, despărțite fiind de valea care traversează acum mijlocul satului. Din 1925 cele două sate se unesc administrativ formând o singură localitate.

Ambele localități apar pe harta josefină realizată la 1769-1773 sub numele de Magijar Hidegkut și respectiv Olah Hidegkut. Administrativ cele două localități erau separate Vidacutul Românesc ținea de Comitatul Târnava în timp ce Vidacutul Unguresc ținea de Scaunul Odorhei.

a. Vidacutul Românesc - vechea denumire Vidacutul Român; magh. Székelyhidegkut, Oláhhidegkut; germ. Kaltbrann; lat. Hydegkwth⁹³. Azi parte a localității Vidacut. Prima menționare la 1645 sub numele de Oláh Hidegkúth⁹⁴.

⁸⁸ Franz Zimmermann, Carl Werner, *op. cit.*, Köln, 1892, I, pp. 219-220 (doc. nr. 290).

⁸⁹ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 188 (vezi și nota 3).

⁹⁰ DIR C, veacul XIV, I, 1953, pp. 10-11.

⁹¹ Gustav Kisch, *op. cit.*, p. 229 (261).

⁹² Coriolan Suciu, *op. cit.*, II, 1967, p. 246.

⁹³ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 190.

⁹⁴ Coriolan Suciu, *op. cit.*, II, 1967, p. 246.

- b. Vidacutul Unguresc - magh. Magyarhidegkút; germ.?: lat. Hydegkwth⁹⁵. Azi parte a localității Vidacut. Prima menționare la 1733 sub numele de Vida-Kut (Magyar Hidegkút), dar mai sigură e menționarea de la 1760-1762 sub numele de Magyar Hideg Kut⁹⁶.

Descoperiri arheologice: în punctul „Vatra satului” semnalate fragmente ceramice (cu benzi de linii vălurite) din perioada migrațiilor (secolele VII-IX) și perioada arpadiană (secolele XI-XIII)⁹⁷.

B. Hileonime

1. Padura Nuchylor – hileonim cu rezonanță românească este o pădure aflată lângă localitatea Giacăș. Apare sub acest nume pe harta Josefina din 1769-1773.
2. Padura Korpelj – hileonim cu rezonanță românească aflată la est de localitatea Șmig. Apare pe harta Josefina din 1769-1773.
3. Frauen Wald – la nord-vest de Dârlos.
4. Dumbrava Wald – la est de Hetiur.
5. Padura Frimtura – la vest de Vidacut.

C. Oronime

Dintre oronime domină două, cele formate din „Berg” și din „Dial”. Primul este în limba germană, iar al doilea în limba română. În continuarea oronimele sunt grupate după trei tipuri de toponime anume cele care au forma Berg, cele care au forma Dial și alte tipuri. Acestea apar pe harta Josefina realizată la 1769-1773. Ca la „observații” să vin cu unele explicații pentru unele forme de oronime.

a) Oronime formate din „Berg”: Blahulij Berg (nord de Alma); Kirchen Berg, Raschu Berg, Borlen Berg, Randlen Berg, Hanftel Berg, Schaffer Berg (toate aflate între Curciu și Dârlos); Finsz Berg, Schuler Berg (ambele la nord de Curciu); Galgen Berg (1. la vest de Alma; 2. Lângă Dumbrăveni); Plumen Berg (la nord de Ernea); Erbehr Berg, Paffen Berg (ambele la est de Hoghilag); Kollen Berg, Tahl Berg (ambele la nord-est de Prod); Schit Berg (la est de Prod); Hirschel Berg (la sud-est de Prod); Ziges Berg (la nord de Seleuș, la cumpăna apelor); Oспен Berg (la sud-vest de Hetiur); Glaser Berg (la sud de Hetiur); Kro Berg (la nord-est de Sighișoara); Nova Berg (la vest de Boiu); Regide Berg (la nord-vest de Boiu); Genzerve Berg (la nord de Boiu); Golgen Berg (la sud de Boiu); Gatgen Berg (la vest de Șoard); Dossu Schardury Berg (la est de Boiu); Furdsy Berg, Tsetekuj Berg (la vest de Săcel).

⁹⁵ Ernst Wagner, *op. cit.*, p. 308.

⁹⁶ Coriolan Suci, *op. cit.*, II, 1967, p. 246

⁹⁷ RepArhHg, 2000, p. 189-190.

b) Oronime formate din „Dial”: Dial Bodej (nord de Ernea); Dial Gaura Popij (la nord de Păucea); Dial Sederesch (est de Păucea); Dial Korpolj (est de Șmig); Dial Pandur (între Alma și Ernea); Dial Werges (vest de Păucea); Dialo Dievyschel (la nord de Dumbrăveni); Dial Galbin, Dial Smijouluj (la nord de Boiu); Dial Soldukuluj (la vest de Săcel); Dial Ursy (la nord-vest de Vidacut).

c) Alte Oronime: Galgenberg (vest de Păucea); Bostu Hegijet (la sud de Ernea); Reinner hülen (la vest de Prod); Hasengrund (la nord de Seleuș); Olla Föcö (la est de Șoard); Facazopy (adică „fața Țopii”, la sud de Boiu); Kelimekel Hegy (la sud de Vidacut); Goýsosegý Fötö (la sud de Șoimușul Mare); Senke Fetej, Feges Fetej, Sandor Dillyc Fetej, Conkos Fetej (pe cumpăna apelor la nord de Șoimușul Mare).

Observații

1. Blahulij Berg – oronim aflat la nord de localitatea Alma. Înseamnă „Dealul valahilor”. Apare pe harta Josefina din 1769-1773.
2. Dial Pandur – între Alma și Ernea. „Pandurul” este cunoscut în istoria românească ca soldat din oastea lui Tudor Vladimirescu. Dar aici nu este cazul, întrucât pandurii din oastea trupele muntene apar spre sfârșitul sec. al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea⁹⁸. Aici cuvântul provine de la soldatul care făcea parte dintr-un corp de oaste ce exista în armata habsburgică în sec. al XVIII-lea. Pandurii erau la origine un corp de oaste ce țineau de nobilii croați, fiind integrați în secolul al XVIII-lea în oastea austriacă. Sub ocupația austriacă în Oltenia se creează astfel de trupe pentru a apăra granițele de sud a Imperiului austriac (habsburgic). Termenul a pătruns și în maghiară sub forma „pandúr”. În Muntenia și Oltenia adesea haiducii au fost recrutați ca panduri de către austrieci, de aici adesea cele două cuvinte confundându-se.
3. Reinner hülen – la vest de Prod. În limba germană cuvântul „hüllen” are sensul „a înfășura, a înveli, a acoperi”. Conform DEX, „Hulă” în prezent are două înțelesuri ce țin de forme geografice: 1. „drum care urcă pe coastă de deal/munte foarte piezișă”; 2. „surpătură de munte sau de deal”. A doua explicație se potrivește pentru cazul de față. DEX propune o origine din limba maghiară a cuvântului hulă, anume din hulla (hulló) „surpătură”, dar cel mai probabil cuvântul are origini germane, preluat în limba maghiară.
4. Dossu Schardury Berg – la est de Boiu. Cuvântul „dos” este un toponim care arată poziția locului față de altitudinea solului și față de punctele cardinale. „Dos” se referă adesea la partea opusă față de soare (sinonime fiind „spatele muntelui/dealului” sau „partea rece a dealului/muntelui”), iar pentru

⁹⁸ Iorgu Iordan, *op. cit.*, 1963, p. 217.

a arăta partea dinspre soare este folosit cuvântul „față” („coasta caldă a dealului/muntelui”)⁹⁹. Dos arată așadar partea umbrită a unui deal, în cazul de față aflat cu fața spre localitatea Boiu și adesea lipsit pe soare în marea parte a zilei.

5. Facazopy – adică „fața Țopii”. Localitatea Țopa își are numele de la un toponim geografic. Satul de dezvoltă inițial din locuințele slujbașilor de la castelul Bethlen întinzându-se până la toponimul Zopa. Așa cum am văzut la explicațiile de la „Dossu Schardury Berg”, aici întâlnim toponimul „față” opus cuvântului „dos”. „Față” arată că porțiunea din deal este cu fața la soare. „Zopa” are fie origine ilirico-tracă și poate însemna „bucată, fragment, parte, frântură”, fie origine turcică se referă și la „çöp” (adică „bucată de ceva”)¹⁰⁰.

D. Hidronime

În privința hidronimelor harta Josefînă din 1769-1773 ne oferă doar trei denumiri, dintre care unul este râul principal Târnavă Mare.

1. Hidronimul „Târnavă” are origini slave, „târn” însemnând „floare cu spini” și „ava” fiind „apa”¹⁰¹. Denumirea râului Târnavă în limba maghiară este „Kükülö”. Această formă are origini turanice și a pătruns datorită prezenței pecenegilor în această parte a Transilvaniei¹⁰². În limba slavă avem „T’rûnavă”, care derivă din cuvântul „trûnû” („spini”, „mărăcini”) căruia i s-a adăugat sufixul „ava”¹⁰³. Numele de „târn” s-a păstrat pentru acest râu probabil din cauza unei plante cu spini care producea un fruct de culoare roșie și de mărimea măceșelor din care se putea produce un soi de vin roșu. Această plantă crește pe malurile râurilor.

2. Pofel Grund – izvorăște la nord de Hetiur având gura de vărsare la sud de Seleuș.

3. Solÿmosi Patak – își are izvoarele la nord de Vidacut, culege văile care vin din Șoimușul Mare și Șoimușul Mic și varsă în Târnavă Mare la sud de Șoard.

E. Concluzii

Studiul de față, început în numărul anterior al prezentului anuar, are în vedere toponimia aflată la nord de valea Târnavei Mari din perspectiva oiconimelor, oronimelor, hidronimelor și hielonimelor aflate într-un spațiu delimitat de cumpăna apelor la nord, cursul Târnavei Mari la sud, valea

⁹⁹ Iorgu Iordan, *op. cit.*, 1963, p. 138.

¹⁰⁰ Părvu Boerescu, *Note, completări și comentarii etimologice (2)*, în LR, LVII, nr. 2, București, 2008, pp. 118-119 și 124.

¹⁰¹ Gh. Baltag, *Sighișoara*, p. 248.

¹⁰² *Ibidem*, p. 249.

¹⁰³ V. Frățilă, *Studii* (2002), p. 159; *Idem, Studii ...* (2011), p. 215.

Șoimuș la est și valea Păucea la vest. Studiarea acestor toponime arată prezența unor comunități slavo-române, maghiare/secuiești, a sașilor și a unor grupuri de turanici.

Oiconimele de la nord de Târnava Mare din bazinul hidrografic al acesteia se împart în 7 categorii. Urmând categoriile propuse de Buza-Mărculeț¹⁰⁴ și pe cele identificate la sud de Târnava Mare constatăm că lipsesc oiconimele provenite din termeni bisericești (excepție cele care poartă hramul bisericilor).

1. Oiconime care arată forma și unele particularități ale reliefului: Curciu (poiană/ deștelenit sau dacă luăm varianta maghiară Körös avem „aur”), Dârlos (uscat, arid, secătură), Păucea (loc mocirlos/în mlaștină), Prod (loc de trecere), Săcel (deștelenit), Șoard (mlăștină), Țopa (bucată, fragment, parte, frântură), Vidacut (loc cu fântână/izvor rece).
2. Oiconime care au legătură cu vegetația: Alma (de la măr), Seleuș (viță de vie).
3. Oiconime care au legătură cu fauna: Hoghilag (loc cu castori), Șmig (corn de animal), Șoimușul Mare și Șoimușul Mic (de la șoim).
4. Oiconime care evocă mărturii istorice și de viață socială: Hetiur („al șaptea om”).
5. Oiconime provenite din termeni bisericești: nu avem.
6. Oiconime care arată nume de popoare: Boiu (trib peceneg).
7. Oiconime care provin de la numele întemeietorului localității, a unor comunități locale, a unui sfânt sau a unei personalități: Dumbrăveni (Erszébétváros - orașul Sf. Elisabeta), Eliseni (Székelyszenterzsébet de la Sf. Elisabeta din Secuime), Ernea (de la numele de persoană Arnold), Giacș (de la Sf. Iacob), Uilac (sat nou).

Harta Josefina conține toponime de tip oronime și hielonime cu rezonanță românească arătând că populația românească era prezentă atât la nord cât și la sud de Târnava Mare. Oiconimele care arată forma și particularitățile reliefului și a apelor curgătoare sunt reprezentate de 8 așezări, dintre care două arată deșteleniri (Curciu, Săcel), una s-a dezvoltat într-o zonă secetoasă sau aridă (Dârlos) și două pe terenuri mocirloase (Păucea, Șoard), o așezare arată un loc important de trecere (Prod), iar alte două au denumiri după fizionomia reliefului (Țopa – bucată, fragment, parte, frântură de deal; Vidacut – loc cu izvor rece). Alte 5 oiconime provin de la numele întemeietorului localității/a unor comunități locale/ a unui sfânt/ a unei personalități; astfel că avem așezări care poartă denumiri după hramul

¹⁰⁴ M. Buza, I. Mărculeț, *op. cit.*, pp. 254-255; vezi și I. Conea, *Toponimia. Aspectele ei geografice*, Monografie geografică a R. P. Române, I, Geografie fizică, București, 1960; Vasile Frățilă, *Studii de toponimie*, Editura Dacia XXI, 2011.

bisericii anume după Sf. Elisabeta (Erszebétváros/Dumbrăveni, Eliseni) și Sf. Iacob (Giacăș); așezări care poartă numele întemeietorului satului cum e cazul lui Arnold (Ernea) și o așezare care arată că satul e nou (Uilac). Un oiconim evocă mărturii istorice și de viață socială (Hetiur). Altele 2 poartă denumiri datorate unor caracteristici în legătură cu vegetația (Alma – măr, Seleuș – viță de vie), 4 cu fauna (Hoghilag – castor, Șmig – corn de animal, Șoimușul Mare și Mic - șoim) și o așezare a cărei denumire provine de la nume de popoare (Boiu – de la tribul peceneg Boy).

Unele oiconime provin din cuvinte slavo-române (ex. Curciu/Kirtsch; Prod/Pródt/Pruden), altele au fost înlocuite cu toponime maghiare (Curciu/Kirtsch cu Körös adică „deștelenit” cu „aur”; Săcel cu Andrásfalva adică deștelenit cu Satul Sf. Andrei); altele au forme germane din care s-au format cele maghiare (ex. Dârlos din germanul dürr, adică „uscat/secetos”; Ernea/Szászernye din germanul Arnold; Giacăș/ Gyákos din germanul Jakob); în alte cazuri există două sau trei denumiri pentru aceeași localitate arătând existența în paralel a două sau trei comunități (ex. Hétür/Marienburg adică maghiari/germani; Curciu/Körös/Kirtsch adică slavo-români/ maghiari/germani); în trecutul apropiat unele oiconime au fost înlocuite cu denumiri românești fără să se țină cont de înțelesul inițial (ex. Dumbrăveni).

Hielonimele apar trecute sub forma germană „Wald” sau sub forma românească „Padura” (adică „pădurea”), iar dintre denumiri cu rezonanță românească avem „Padura Nucyylor” arătând o pădure unde au fost plantați nuci și „Padura Frimtura” de la „frântură”, adică o porțiune cu copaci separată de pădurea principală. Hidronime cu rezonanță românească nu sunt trecute pe harta josefină la nord de Târnavă Mare. Dintre oronime întâlnim „Blahulij Berg” (adică dealul blahilor, a românilor), „Dial Pandur” unde cuvântul „pandur” arată un soldat din armata austriacă și nu un soldat din armata lui Tudor Vladimirescu; și tot ca hielonime avem două cuvinte opuse ca înțeles, anume „dos” și „fața” ce se întâlnesc pe teritoriul localității Boiu și arată părți a dealurilor aflate spre soare sau ferite de soare din cauza poziționării.

Concluziile finale la cele două articole arată că pentru secolele X-XIII avem populații mixte pe valea mijlocie a Târnavei Mari. În secolele X-XI prezența slavo-românilor (blahii/valahii) este arătată prin descoperiri arheologice atât la sud cât și la nord de râul Târnavă Mare. În partea de sud pe valea Albeștiului/Șapartocului, valea Crișului, valea Laslea ș.a. descoperirile arheologice arată existența unor comunități izolate, cu vechime pe acele meleaguri și aflate într-un sistem economic de subzistență. Aceste comunități se găsesc în puncte aflate la 1-3 km de vatra satului actual și de obicei spre fundul văii în locuri ferite natural. Populația nou venită fie ea secuiască, maghiară sau germană s-a așezat într-un punct liber, neocupat. Crearea

domeniilor nobiliare și a celor bisericești a dus la apariția relației feudale în care seniorul se folosește de munca vasalilor și în același timp oferă loc de trai și protecție ceea ce atrage și populația băștinașă oferindu-și forța de muncă în schimbul protecției și a unui trai mai bun într-un sistem economic controlat de nobili, biserică și rege. Din punct de vedere toponimic populația locală este reprezentată de oiconimele Criș, Daia, Vulcan la sud și Curiu, Prod, Săcel la nord de Târnava Mare.

Istoria și arheologia ne arată că în secolul al X-lea asistăm la decăderea puterii militare și politice (chiar și doar hegemonice) a bulgarilor în sudul Transilvaniei (cu descoperiri arheologice la Alba Iulia, Blandiana ș.a.) și înlocuirea acestora cu cea a uniunii tribale maghiare arpadiene venită dinspre vest din Pannonia (grupul Cluj) și cea a confederației pecenege dinspre est și sud-est de la Dunărea de Jos (toponimia de pe valea mijlocie a Oltului zona Făgăraș).

Începând cu secolul al XI-lea regatul Ungariei ocupă treptat întreg spațiul transilvan, ca pe timpul regelui Andrei al II-lea (1205-1235) să atingă linia Carpaților Curburii.

Spre sfârșitul secolului al XI-lea - începutul secolului al XII-lea pe valea Târnavei Mari pătrund secuii și pecenegii maghiarizați (bissenii) având rolul de grăniceri în cadrul regatului maghiar. Arheologic prezența secuilor este arătată la Bratei și Sighișoara-Dealul Viilor. Toponimic îi avem pe secui la Saschiz (Kezdi), Copșa Mică și Copșa Mare. Alte toponime arată crearea unor așezări de către nobilii maghiari sau de către clerul bisericesc maghiar: la sud de Târnava Mare avem Albești (Alba Ecclesiae), Daneș (Dános), Florești (Földzin), Laslea (Szászszentlászló), Mălâncrav (Almakerék), Sighișoara (Segesvár), Șaroșul pe Târnave (Szászsáros), Șapartoc (Sárpatak), Vânători (Héjásfalva); la nord de Târnava Mare avem Alma (Küküllőalmás), Eliseni (Székelyszenterzsébet), Hetiur (Hétur), Hoghilag (Holdvilág), Păucea (Pócstelke), Seleuș (Nagyszölös), Șmig (Somogyon), Șoard (Sárd), Șoimușu Mare (Nagysolymos), Șoimușu Mic (Kissolymos), Uilac (Újlak), Vidacut (Székelyhidegkut). Prezența pecenegilor este semnalată de toponimele Stejăreni (Besse), Boiu (Felső-Bun) și Țopa (Csopofalva). În cazul majorității acestor așezări au fost descoperite puncte arheologice cu vestigii din secolele VII-IX atribuite unei populații slavo-române.

Coloniștii germani veniți în sudul Transilvaniei pe timpul regelui Geza al II-lea (1141-1162) vor ocupa valea mijlocie a Târnavei Mari la începutul secolului al XIII-lea. Toponime care arată ridicarea de așezări germane (săsești) sunt Ațel (Hetzeldorf), Biertan (Birthälm), Buzd (Buss), Dupuș (Tobiasdorf), Nou Săsesc (Naendref), Richiș (Rechesdref), Roandola

(Raeduel), Șaeș (Schâs), Valchid (Waldhâdjn) la sud de Târnavă Mare și Dârlos, Ernea, Giacăș la nord de Târnavă Mare.

Localitățile de la nord de Târnavă Mare pe valea mijlocie apar menționate în documente abia începând cu secolul al XIV-lea, față de cele de la sud de Târnavă Mare unde avem menționări din prima jumătate a secolului al XIII-lea (tabelul 2).

Überlegungen zur geschichtlichen Entwicklung des Großen Kokel Becken aus archäologischer und toponymischer Perspektive zwischen den 10.-13. Jahrhunderten

(II)

(Zusammenfassung)

Die vorliegende Studie, deren ersten Teil in der letzten Ausgabe des Jahrbuches erschienen ist, betrifft die Toponymie (Ortsbezeichnung) des Gebietes nördlich vom Großen Kokel Tal. Die Studie bezieht sich auf Oikonyme, Oronyme, Hydronyme und Namen für Wälder, die in einem bestimmten Raum erkennbar sind (nördlich von der Wasserscheidelinie, südlich vom Großen Kokel Flusslauf, östlich von Șoimuș Tal und westlich von Păucea Tal begrenzt). Das Untersuchen dieser Toponyme deuten auf die Anwesenheit einer slawisch-rumänischen, ungarisch/szeklerischen, sächsischen und einiger turanischen Gruppen angehörenden Siedlungen hin.

Die Oikonyme lassen die Form und Merkmale der Reliefformen und fließenden Gewässer erkennen, wobei diese durch 8 Siedlungen vertreten sind. Zwei davon wurden im Feld identifiziert, eine im unfruchtbaren Gelände, zwei im schlammiges Gelände u.a. Weitere Oikonyme wurden von Siedlungsbegründer, von Heiligen oder Persönlichkeiten (in diesem Fall geht es um 5 Siedlungen) abgeleitet; davon rufen eine Siedlungsnamen geschichtliche Ereignisse hervor, zwei sind in Bezug auf die Pflanzenwelt entstanden, vier in Bezug auf die Tierwelt, Siedlung deren Name vom Namen der Völker stammt (1).

Einige Oikonyme stammen aus slawisch-rumänischen Wörtern (z.B. Curciu/Kirtsch; Prod/Pródt/Pruden), andere wurden durch ungarischen Toponyme ersetzt (Curciu/Kirtsch ersetzt durch Körös, nämlich geackertes *Feld* durch *Gold* ersetzt; Săcel durch Andrásfalva, nämlich durch Hl. Andreas). Andere Toponyme beweisen deutsche Formen aus denen die ungarischen Bezeichnungen entstanden sind (z.B. Dârlos stammt von dem deutschen Begriff *dürr*; Ernea/Szászernye vom Arnold; Giacăș/ Gyákos vom Jakob). Es gibt auch Fälle in denen die gleichzeitige Bewohnung derselben Siedlung von zwei oder sogar drei ethnischen Gruppen bewiesen wird (z.B. Hétür/Marienburg, nämlich Ungarn/Sachsen; Curciu/Körös/Kirtsch, nämlich Slawisch-Rumänischen/Ungarn/Sachsen). Manche Oikonyme wurden in naher Vergangenheit durch rumänischen Bezeichnungen ersetzt, wobei man den ursprünglichen Orstnamen vernachlässigt wurde (z.B. Dumbrăveni).

Die Waldnamen sind entweder durch den deutschen Begriff „Wald“ oder den rumänischen „Padura“ (nämlich „pădurea“) erkennbar. Es gibt Waldnamen mit rumänischen Klang, wie z.B. „Padura Nucylor“, ein Nussbaumwald oder „Padura Frimtura“ abgeleitet von „frântură“ (Bruch), also eine mit Bäumen bedeckten Fläche, die von dem eigentlichen Wald abgetrennt ist. Rumänisch klingende Hydronyme gibt es auf der Josefinischen Landesaufnahme nördlich von der Großen Kokel nicht dargestellt. Besondere Oronyme sind solche wie „Blahulij Berg“ (der Hügel der sogenannten „blahi“, also der Rumänen), „Dial Pandur“, wobei der Begriff „pandur“ einen habsburgischen Soldat und nicht einen aus der armee des Tudor Vladimirescu bezeichnet. Weitere Oronyme sind auch entgegengesetzte Begriffe, wie z.B. „dos“ und „față“, die in Boiu getroffen sind. Diese beziehen sich auf Hügeln, die der Sonne gegenübergestellt oder von dieser entfernt sind.

Cuvinte cheie: harta josefină 1769-1773, toponimie, arheologie, oiconime, oronime, hidronime, hileonime, Târnava Mare

Schlüsselwörter: Josephinischen Landesaufnahme 1769-1773, Toponymie, Ortsnamen, Reliefformen, Gewässernamen, Groß-Kokel.

Anexe

Nr. crt.	(!) ¹⁰⁵ Cu origine maghiară	(!!) Cu origine germană	(!!!!) Cu origine slavo-românească	(!V) Nume nou românesc	(V) Cu origine turanică
1.	Alma/ Küküllőalmás/ Almaschken	Dârlos/ Darlac/ Durles	Curciu/ Körös/ Kirtsch (!)	Dumbrăveni/ Erszebétváros/ Epeschdorf	Boiu/ Felső-Bun
2.	Curciu/ Körös/ Kirtsch (!!!!)	Ernea/ Szászernye/ Ehrgang	Prod/ Pród(t)/ Pruden	Valea Lungă	Țopa/ Alsó- Bun/ Csopofalva
3.	Eliseni/ Székelyszenterzsébet	Giacăș/ Gyákos/ Jakobsdorf	Săcel/ Oláh- Andrásfalva/ Andresdorf		
4.	Hetiur/ Hétur/ Marienburg (!!)	Hetiur/ Hétur/ Marienburg (!)			
5.	Hoghilag/ Holdvilág/ Halwelagen				
6.	Păucea/ Pócsstelke/ Puschendorf				
7.	Seleuș/ Nagyszölös/ Gross-Alisch				
8.	Șoard/ Sárd/ Schard				
9.	Șoimușu Mare/ Nagysolymos				
10.	Șoimușu Mic/ Kissolymos				
11.	Șmig/ Somogyon/ Schmiegen				
12.	Uilac/ Újlak				
13.	Vidacut/ Oláhhidegkut - Magyarhidegkút				

Tabel 1. Originea lingvistică a toponimelor de la nord de Târnava Mare.

¹⁰⁵ Semnele (!) au următoarea explicație: (!) și (!!)

originea numelui nu e sigură, maghiară sau germană, prin urmare apar în ambele coloane; (!!!) apare și în coloana cu originea numelui din latina medievală (aici nu e cazul); (!!!!) are și origine slavă; (!V) are un nume nou românesc, vezi coloana respectivă.

Nr. crt.	Localitatea	Denumirile din maghiară/germană	Descoperiri arheologice			Anul primei menționări
			Sec. VII-IX	Sec. IX-X	Sec. X-XIII	
La sud de Târnava Mare						
1.	Albești	Fehéregyház/ Weißkirich	Da	Da	Da	1231
2.	Apold	Trapóld/ Trappold	Da			1231
3.	Ațel	Hetzeldorf				1283
4.	Biertan	Berethalom/ BIRTHÄlm				1283
5.	Brateiu	Pretai/ Baráthely	Da	Da	Da	1283
6.	Buzd	Buzd/ Buss				1334
7.	Copșa Mare	Nagykapus/ GriszKopesch				1283
8.	Criș	Keresd/ Kreisch	Da	Da	Da	1305
9.	Daia	Szász-Dálya/ Dändref	Da		Da	1280
10.	Daneș	Dános/ Dunnesderf	Da			1348
11.	Dupuș	Tobiás/ Tobsdorf				1286
12.	Florești	Felța/ Fälzenderf				1305
13.	Laslea	Szt. László/ Groß-Lasseln				1309
14.	Mălâncrav	Almakerék/ Malmkrog	Da			1305
15.	Nou Săsesc	Apaújfalau/ Sächs Neudorf				1305
16.	Richiș	Riomfalva/ Reichesdorf				1283
17.	Roandola	Rudály/ Raunthal				1322
18.	Saschiz	Szászkézd/ Keisd	Da	Da		1309
19.	Sighișoara	Segesvár/ Schäßburg	Da	Da	Da	1280
20.	Stejăreni	Beșa/ Besse	Da			1305
21.	Șaeș	Segesd/ Schaas	Da			1302
22.	Șaroș	Szászsáros/ Scharosch	Da			1283
23.	Șapartoc	Sárpatak/ Schorpendorf				1231
24.	Valchid	Válthid/ Waldhütten				1317
25.	Vânători	Héjásfalva/ Teufelsdorf				1297
26.	Vulcan	Volkány/ Wolkendorf				1315
La nord de Târnava Mare						
1.	Alma	Küküllőalmás/ Almaschken				1317
2.	Boiu	Felső-Bun				1301
3.	Curciu	Körös/ Kirtsch			Da	1322
4.	Dârlos	Darlóc/ Durles				1317
5.	Dumbrăveni	Erszebétváros/ Elisabethstadt				1332
6.	Eliseni	Székelyszenterzsébet	Da		Da	1333
7.	Ernea	Szászernye/ Ehdrang				1339
8.	Giacăș	Gyákos/ Gogeschdorf				1337
9.	Hetiur	Hétur/ Marienburg	Da	Da	Da	1301
10.	Hoghilag	Holdvilág/ Halwelagen				1332
11.	Păucea	Pócstelke/ Puschendorf				1366
12.	Prod	Pród(t)/ Pruden				1348

13.	Săcel	Székelyandrásfalva				1373
14.	Seleuș	Nagyszölös/ Gross-Alisch	Da			1348
15.	Șmig	Somogyon/ Schmiegen				1317
16.	Șoard	Sárd/ Sárd			Da	1301
17.	Șoimușu Mare	Nagysolymos			Da	1333
18.	Șoimușu Mic	Kissolymos	Da		Da	1566
19.	Țopa	Csopofalva				1372
20.	Uilac	Újlak				1301
21.	Vidacut	Oláhhidegkut și Magyarhidegkút	Da		Da	1301/1432

Tabel 2. Încadrările pe perioade istorice ale descoperirilor arheologice.